

Marijan F. Kranjc, generalmajor v pokoju

Emil Wedam – poročnik nemškega Abwehra, slovenski supervohun¹

(Tajni sodelavec ljubljanskega obveščevalnega centra VKJ)

Moram takoj omeniti, da zgodba o poročniku nemške vojaške obveščevalne službe, Emilu Wedama, slovenskem vojaškem supervohunu, doslej ni bila preverjena niti javno znana. Zdaj je tudi to storjeno! V seznamu 1546 žrtev protinacističnega terorja na Koroškem je sicer omenjen Emil Wedam², ni pa omenjena njegova sodelavka Tomauševa, kakor nam jo je, brez imena, predstavil Milorad Janković v svoji knjigi o špijonaži v Kraljevini Jugoslaviji³, niti Maria Tomasch (Tomaš), kakor je dejansko bilo ime Wedamovi sodelavki. To sem nedavno tega ugotovil na podlagi sodnega spisa nacističnega »ljudskega« sodišča v Berlinu z dne 14. 5. 1943 in drugih dokumentih⁴. Zgodba je zares fascinantna! Zato je bom predstavil dvojno, najprej po Jankovičevi knjigi in udbovskih dokumentih, nato pa tudi po nacističnem sodnem spisu.

Abwehrstelle Celovec – avstrijsko-slovenska sestava

Abst v Celovcu je vodil rez. stotnik Abwehra Andreas Zitzelsberger, sicer višji carinik in pred aprilsko vojno 1941 je imel center le manjše število uslužbencev. Namestnik je bil rez. poročnik Hans Meir, po rodu iz Innsbrucka, tudi carinski uslužbenec. Sekretarka je bila Erna Schwab, po rodu iz Savinjske doline. Marija Posedel je bila šifrantka in telegrafistka, voznik Leo Kilger, fotograf Kauer in prevajalec za srbohrvaški in slovenski jezik rez. poročnik Abwehra Emil Wedam, sicer koroški Slovenec.

Stotniku Zitzelsbergerju je Wedama priporočil dr. Karl Schtracher, prejšnji šef celovškega »Landesarchivbeamta«, kot »zelo sigurnega in inteligentnega sodelavca« in »velikega Nemca«, kar pa dejansko ni bilo točno, saj je Wedam iz dna duše sovražil naciste in je le želel pomagati Sloveniji in Jugoslaviji. Tudi njegova pomočnica, Tomaševa, šivilja po poklicu in lastnica antikvarnice v Celovcu, je bila zavedna Slovenka.

¹ Marijan F. Kranjc, *Legendarni slovenski obveščevalci (in protiobveščevalci)*, Pro-Andy, 2012 Maribor, str. 137–159.

² www.kaernoel.at

³ Milorad, Janković, *Rat špijuna u kraljevini Jugoslaviji*, Zagreb, 1982, ki je podatke črpal iz podrobne rekonstrukcije delovanja nemške (nacistične) obveščevalne službe, ki so jo opravili v Udbi Jugoslavije, tudi v AS 1931 Rsnz.

⁴ Urteil des Volksgerichtshofes in Berlin vom 14. Mai 1943, št. 6913 (Prejel avgusta 2010).

Ko so Nemci napadli Jugoslavijo oz. ko je 49. nemški planinski korpus 11. aprila 1941 vkorakal v Celje, je stotnik Zitzelsberger takoj prišel v Celje in svoj Wehrmacharchiv« preimenoval v »Meldekopf Cezar« (»Mreža Cezar«). Prišel je tudi poročnik Wedam, le Tomaševa je ostala v Celovcu, zdaj že pod občasno kontrolo gestapa.

Center vojaške obveščevalne službe VKJ v Ljubljani

Po zamenjavi vodje prikritega centra vojaške obveščevalne službe VKJ v Ljubljani, je major Drago Slekovec, vodja podobnega centra na Sušaku, nadaljeval uspešno delo, ki sta ga zastavila polkovnik Viktor Andrejka in delno podpolkovnik Phak.

Major Slekovec je imel že prej na zvezi avstro-ogrškega častnika Ferjančiča, prek katerega je vzpostavil kontakt z njegovim sorodnikom Schreiterom iz Beljaka, podpolkovnikom avstrijske vojske v pokoju, ki je bival sicer v Kranjski gori, a je pogosto potoval v Avstrijo.

Ker so nemški protiobveščevalci spremljali vsak gib slovenskih vojaških obveščevalcev, so tako tudi opazili, da »Kranjc« oz. stotnik Berto Ilovar, kasnejši šef četniške obveščevalne službe, pogosto obiskuje na Jesenicah policijskega inšpektorja Petra Bizjaka, ki je imel svojo obveščevalno skupino pod okriljem ministrstva za notranje zadeve. To je namreč odkril Johan Kovač, nemški vohun »Vač«, ki je bil v St. Leonhartu povezan s Ferhalerjem, vodjo krajevne organizacije Nsdap.

Ker se je izdajal kot Slovenec in rodoljub, se je »Vač« uspel vriniti v Bizjakovo skupino. Postal je celo kurir proti Avstriji, pa je tako vsa sporočila predajal že omenjenemu Ferhalerju. Zvedel je tudi za zvezo Ferjančiča in Schreiterja. Nemci so v Bizjakovo skupino vrinili še novega dvojnika s psevdonimom »Janko«, ki je kasneje vzpostavil zvezo s »Sfiligojem« oz. Antejem Anićem, policijskim komisarjem v Mariboru, kasnejšim vodjem slovite britanske vohunske organizacije Bbz v Ljubljani, v kateri je deloval kot nemški dvojnik tudi polkovnik oz. poznejši brigadni general Vladimir Vauhnik.

Ker se je obveščevalni dvoboj Ljubljana – Celovec širil, je major Slekovec za načelnika podcentra v Jesenicah postavil svojega pomočnika Simončiča, o katerem bo še tekla beseda.

Velikanski uspeh – direktni obveščevalni vdor v Abst Celovec

Majorju oz. podpolkovniku Slekovcu je v začetku 1940 uspel direktni obveščevalni vdor v Abwehrstelle (Abst) Celovec, kar je bil nasploh največji obveščevalni uspeh, saj je zatem prejel tudi prvo obveščevalno sporočilo o nemškem napadu na Jugoslavijo. Vseh podrobnosti sicer še ne vemo, znani so le glavni akterji, zato si primer zasluži temeljito obdelavo.⁵

⁵ V dislociranem AS 1931 Rsnz, škatla 942, se nahajajo zapiski zaslisanj podpolkovnika Draga Slekovca, ki so jih opravili v Udbi Slovenije (in Hrvaške) med leti 1949–1950, ko so pripravljali rekonstrukcijo delovanja nemške obveščevalne službe. Podpolkovnik Drago Slekovec, rojen 20. 10. 1898 v Sarajevu, od

Šlo je za prevajalca oz. tolmača Abst Celovec – rez. poročnika Emila Wedama, koroškega Slovenca, s katerim je major Slekovec navezal prve stike koncem 1939 v Italiji, in ga registriral kot tajnega sodelavca s kodno oznako »R-606«.⁶

V začetku februarja 1940 je major Slekovec opravil nekaj razgovorov z bodočo kurirko Tomaševo, lastnico antikvarnice v Celovcu. Priporočil ji je, naj se čim prej včlani v nacistično partijo, obenem pa jo je opozoril na opreznost in vse nevarnosti katerim se izpostavlja. Toda mlada Korošica je bila odločna, da se popolnoma posveti obveščevalni nalogi. Ko jo je major opozoril, naj se čuva tudi ljubezenskih zapletov, je bila skoraj užaljena. Toda opozorilo je bilo na mestu. Že čez nekaj dni se je v njeni antikvarnici pojavil postaven častnik v nemški uniformi, ki je tekoče govoril slovensko. Srce ji je čudno zadrhtelo, ko ga je zagledala. Po izmenjavi tajnih gesel glede kupovine baročne komode po ceni 300 do 250 mark, sta se dogovorila za naslednji sestanek. Zatem ji je poročnik izročil ovojnico z naročilom, da jo preda jugoslovanskemu konzulu Jovanoviću, (pozneje ga je zamenjal Sreten Stojaković), ko bo naslednji dan prišel v antikvarnico radi kupovine baročne komode.

Celovski konzulat, ki je predstavljal izpostavljeni obveščevalni punkt VKJ, je uporabljal zelo sigurno radijsko šifro (kod), ki jo Nemci niso uspeli razbiti, pa je zato tudi jasno, zakaj se je uspel poročnik Wedam tako dolgo obdržati v nevarnem obveščevalnem dvoboju.

V Celovcu je leta 1940 začel delovati tudi Slovenski kulturni klub, za katerega so nacisti smatrali, da je vohunsko gnezdo. Prav poročnik Wedam je jeseni 1940 dobil nalogo, da ozvoči prostore tega kluba, pa je takoj zatem major Slekovec lahko obvestil svoje sodelavce, kje naj ne govorijo in razpravljajo.

Posebno zaupne dokumente je stotnik Zitzelsberger, načelnik Abst v Celovcu, hranil v posebnem sefu svoje kase, med njimi pa so bila tudi poročila agenta »First« iz Celja, ki so Wedama še posebej zanimala. Zato se je odločil, da pride ko ključa tega sefa. Čakal je samo priliko, da bi šef vsaj za trenutek pustil ključa na mizi, pa bi za sekundo-dve lahko naredil odtise v plastelinu, ki ga je že pripravil in nosil s seboj.

S prisluškovanja Slovenskega kulturnega doma je celovski gestapo dobil podatek, da je eden od Slovencev izjavil, da ve sigurno, da je dom tajno ozvočen. Zato je poročnik Leitgeb, šef celovškega gestapa, o tem takoj obvestil stotnika Zitzelsbergerja, pri čemer je posumil celo v Wedama, češ, da je on opravil to ozvočenje. Zitzelsberger mu je odgovoril, da lahko posumi tudi v svoje uslužbenke, ki so takrat varovali ta poseg. Prosil je celo za posredovanje podpolkovnika Rosmana, ki je Leitgebnu zagrozil, da bo obvestil polkovnika Canarisa, če ne bo prenehal sumničiti poročnika Wedama, ki je bil celo član Nsdap.

---

maja 1940 do 1. 4. 1941 načelnik vojaškega obveščevalnega centra VKJ v Ljubljani, zatem je bil premeščen v Niš, kjer je bil nato tudi zajet, pa je vse do 1945 bil v nemškem ujetništvu. Bil je večkrat zaslišan s strani gestapa in Ovre, vendar je izjavil, da ni izdal svojih glavnih sodelavcev niti sprejel ponudbe o sodelovanju.

⁶ AS 1931 Rsnz, škatilka 942 – Dne 3. 9. 2010 sem podrobno pregledal vse zapisnike zaslišanj podpolkovnika Draga Slekovca na Udbi Slovenije leta 1950, vendar v njih nisem nikjer našel omenbe Wedama in Tomaševe. Le v zapisniku z dne 25. 2. 1949, str. 339, ki pa je opravljen na Udbi v Zagrebu, je podpolkovnik Slekovec omenil, da je v Sušaku imel stike z nekim Millerjem, pripadnikom avstro-ogrške vojne mornarice., kar se mi je zdela kot aluzija na Wedama. Seveda pa niso znani (ohranjeni?) gestapovski in ovrovski zapisniki zaslišanj ujetega podpolkovnika Slekovca.

V tem času je gestapo na Koroškem odkril obveščevalno-diverzantsko organizacijo, katero je organiziral in vodil konzulat v Celovcu, in katera je v Gornji Štajerski in italijanskem Trbižu porušila več železniških objektov. Gestapo je sumil, da je to skupino vodil Anton Batagelj, s psevdonimom »Milan«, ki je kot policijski inšpektor deloval v okrilju »Ujka a.d.«, novega obveščevalnega organa ministrstva za notranje zadeve v Beogradu. In na nemško intervencijo je bil Batagelj takoj premeščen v Skoplje.⁷

Dvojniki ključa od sefa šefa Abst – največji obveščevalni uspeh slovenskega agenta

V začetku leta 1941 si je poročnik Wedam prizadeval, da bi za vsako ceno, saj je življenje tako že odpisal, preskrbel ključ od posebnega sefa stotnika Zitzelsbergerja. To mu je nazadnje tudi uspelo! Takoj se je odpravil k Tomaševi, da bi odnesla odtiske v plastelinu h konzulu Stojakoviću, kateri bi potem poslal paket v Ljubljano, od tam pa bi prispel izdelan ključ. Minilo je neskončno dolgo časa, da je končno po obratni poti prispel dvojniki ključa! Bil je to največji obveščevalni uspeh slovenskega agenta v Tretjem Reichu! Pot do zaupnih nacističnih podatkov je bila odprta!

Poročnik Wedam je dolge noči dela v pisarni izkoristil predvsem za tajno fotografiranje dokumentov v šefovem sefu. Končno je našel tudi podatek, kdo je »First«! Bil je to narednik Boško Lazić, na službi v komandi žandarmerijske čete v Celju.

Ko je major Slekovec čez nekaj dni prejel poročila »R-606« o Bošku Laziću, je odšel k orožniškemu polkovniku Alojzu Barletu, poveljniku banskega orožništva v Ljubljani, ta ni mogel verjeti, da njegov narednik Lazić dela za Nemce. Vendarle je dal nalog za aretacijo.

Seveda je v Celju nastal pravi vihar. Major Emeršič, poveljnik orožniške postaje v Celju, se je zbal za svojo kožo in odšel v Avstrijo. Poročnik Wedam je poslal tudi podatek, da je ing. Karl Skoberne na vaji pridobil rez. častnika Roberta Petrička. Zato je major Slekovec kmalu zatem poklical k sebi podporočnika Petrička in mu pripravil »material«, katerega bo izročil ing. Skobernetu. To se je tudi zgodilo, pa je tako major Slekovec aretiral mladega Skoberneteta in nekaj njegovih sodelavcev.

Stotnik Zitzelsberger je sicer posumil, da je vzrok za odkrivanje obveščevalne skupine bila klepetavost mladega Skoberneteta, ker sta za »First« vedela samo Westen in Emeršič. Westen in njegovi so želeli najprej iz zapore spraviti narednika Lazića. Ta je sporočil svojemu bratu v Ljubljano, naj gre k Westnu, ki naj bi mu dal 50.000 dinarjev, da bi podkupili zaporniškega čuvaja.

Toda beograjske zveze so naredile še boljšo potezo. V Ljubljano je prišel orožniški major Dimitrijević, ki je prevzel slučaj Lazića, pa čeprav to po zakonu ni bilo legalno. Tako je Lazić zaradi pomanjkanja dokazov izpuščen iz zapore in nato premeščen v Nikšić. Ko se je

---

⁷ Avtorjeva opomba: Ko so Nemci aprila 1941 zasedli Beograd, so v obveščevalnem oddelku GŠ VKJ našli seznam 86 sodelavcev vojaške obveščevalne službe na Koroškem. Takoj so vse aretirali in po kratkem postopku postrelili, tudi kurirja konzulata Karla Široka. Gestapo pa je lahko samo zaslišal bivšega inšpektorja Batagelja, ki je bil kot častnik VKJ zajet v Makedoniji.

Lazić vrnil v Celje, je Westen o tem obvestil Celovec, od koder je prišla inštrukcija, naj Lazić v Nikšiću počaka na kurirja s psevdonomom »Pero«, ki mu bo prenesel potni list, s katerim bo prešel v Albanijo, italijanski stotnik Antika pa ga bo zatem prepeljal v Celovec.

O vsem tem je tudi poročnik Wedam obvestil majorja Slekovca, ki je dosegel, da je žandarmerija izdala ponovni nalog za aretacijo Lazića. Ko je narednik Lazić to zvedel, je takoj odšel k Westnu, ta pa ga je s svojim avtomobilom prepeljal v Avstrijo.

Ko je major Slekovec čakal na odobritev za aretacijo Maksa Westna, je ta takoj zbežal v Avstrijo. Zato je major Slekovec zaprl Marijo Posedel, radiotelegrafistko, ki se je nedavno tega poročila z narednikom Lazićem in pestunjo pri Westnovih, Adelo P.

Odločilni uspeh – prvo obveščevalno sporočilo o napadu na Jugoslavijo

Poročnik Wedam je medtem mrzlično spremljal premike nemških vojaških enot na avstrijsko-jugoslovanski meji. Bilo je očitno, da se pripravlja vojaški napad na Jugoslavijo. Toda kdaj?

Šele 29. marca 1941 je prišel v Abst Celovec zaupni radiogram z oznako »Državna tajna, osebno dešifrirati«. Stotnik Zitzelsperger je dešifriral radiogram s pomočjo svoje »Enigme«, zatem je radiogram spravil v svoj osebni sef. O vsebini seveda ni razpravljal s svojimi podrejenimi, ker so tako zahtevala pravila.

Poročnik Wedam je samo slutil vsebino. Zato se je odločil, da bo radiogram prepisal. Šele zvečer, ko je ostal sam, je okrog 22. ure odprl tajni Zitzelspergerjev sef in razkrila se mu je vsebina radiograma, ki se obveščevalcem zgodi samo enkrat v življenju, in kar po navadi plačajo tudi z življenjem. Poročnik Wedam je brez presenečenja bral:

»Napad na Jugoslavijo 31. marca + 5x. Bombardiranje Beograda 31. marca + 5x. Trajanje 4–6 ur. Isti čas velja za vse organizacije »Jupiter«. Nepretrgoma na sprejemu Maribor in Ljubljana 30. marca + 5x00.«

Nemci so datume še posebej kodirali, pri čemer je 5x pomenilo »pet dni pozneje v naslednjem mesecu«. Torej, napad na Jugoslavijo in bombardiranje Beograda se bo začelo 5. aprila 1941!

Zaradi važnosti radiograma, je poročnik Wedam stopil naravnost v stanovanje prijateljice Tomaševe. Ta ga je pričakala s strahom, saj sta se že prej dogovarjala, da bo v slučaju nevarnosti on najprej ubil njo, potem pa še sebe. Tomaševa, ki je bila neizmerno zaljubljena v svojega rojaka, je veselo poskočila, ko ji je Wedam povedal, da gre samo za nujno zadevo, namreč, naj konzula Stojakovića pokliče iz javne govorilnice. To sicer ni bilo dogovorjeno, saj je bilo povsem jasno, da gestapo nepretrgoma prisluškuje jugoslovanski konzulat. Ko je konzul dvignil slušalko, je samo zmedeno dejala »Pridite...«.

Konzul Stojaković je vedel, da gre za izjemno nujno stvar. Zato je dve ure pohajkoval po Celovcu, toda sledilcev se ni mogel otresti. Nazadnje jih je celo nadrl in javno zagrozil, da bo poklical policijo. Tudi šef Gestapa, poročnik Leitgeb, je pozneje nadrl oba sledilca. Nemci so sicer slišali ženski glas »Pridite...«, vendar ga niso posneli, ker so pričakovali daljši pogovor.

Konzul Stojaković je stopil v antikvarnico in kupil vazo v katero je Tomaševa pred tem spustila listek z usodnim nemškim radiogramom.

Konzul Stojaković je takoj po svoji radijski postaji poslal vsebino depeše v Beograd, ministrstvu za zunanje zadeve. General Simović, takratni predsednik kraljevske vlade, je 30. marca 1941, popoldan okrog 16. ure, zvedel za vsebino telegrama iz Celovca. Ni se preveč razburjal. Najprej je pomislil, da je v ozadju britanska obveščevalna služba, ki bi želela Jugoslavijo zoperstaviti nemški oboroženi sili. Tudi telegrami naslednjih dni, približno iste vsebine, predvsem polkovnika Vauhnik iz Berlina, so ga še bolj prepričali, da gre za britansko spletko!

Ker pa je tiste dni možil svojo hčerko, je menda usodne radiograme o bodoči usodi Jugoslavije zmečkal in metal v koš!

Namreč 1. aprila je tudi polkovnik Vladimir Vauhnik v Berlinu sprejel na obisk mlado soprogo nekega nemškega generala, ki mu je v ljubezenske krču in strahu povedala, da bo Nemčijo petega aprila napadlo Jugoslavijo in tudi bombardirala Beograd. Polkovnik se je znebil ljubice⁸ in ob 11. uri je v Beograd poslal telegram o napadu Nemčije na Jugoslavijo. Komentar generala Simovića je bil že znan. Takoj naslednji dan je polkovnik Vauhnik poslal v Obveščevalni oddelek GŠ trojno potrditev. Vendar general Simović ni verjet jugoslovanskemu vojnemu atašeju v Berlinu ...

Dne 4. aprila 1941 je poročnik Wedam obvestil konzula Stojakovića, ta pa Beograd, da je nemški napad prestavljen za en dan, torej na nedeljo zjutraj 6.aprila. General Simović tudi tokrat ni verjel!

Tragični konec obveščevalnega para

In konec zgodbe o poročniku Wedamu.

Takoj po nemškem napadu se je stotnik Zitzelsbeger preselil v Celje, z njim pa tudi poročnik Wedam. Konzula Stojakovića so Nemci aretirali še pred napadom na Jugoslavijo.

V Celovcu je ostala sama Tomaševa.. Zvedela je le, da so konzula Stojakovića Nemci aretirali, poročnik Wedam pa je bil nekje v Celju. Nista imela nobenih stikov. Bila je razočarana in jezna. Zaman je bilo njeno in Wedamo delo. Zato ji je ob neki priliki koncem aprila 1941 izletelo, da bodo Nemci vseeno doživeli konec. Gestapovski agent je to takoj javil, pa je bila kmalu zatem tudi aretirana. Poročnik Leitgeb je triumfiral, saj jo je že prej

---

⁸ Podatek, ki ga je navedel avtor knjige Janković, je netočen, saj je kasneje Vauhnikov brat Miloš ugotovil, da je ta strateški podatek posređoval major Pabst po naročilu admirala Canarisa, šef nemškega Abwehra.

sumil povezave z jugoslovanskim konzulatom oz. kulturnim klubom Slovencev, pa tudi s poročnikom Wedamom.

V gestapovskem zaporu v Celovcu jo je Leitgeb prav o njem začel spraševati. Ali je imela z njim politične razgovore? Nobenih. Gestapovec ji je najprej predlagal, da kar sama pove, kaj sta z Wedamom govorila, nazadnje pa je grozil, da bo že povedala, ko bo šla na »kopanje«. Ni vedela, kaj jo vse čaka! Potapljali so ji glavo v kopalno banjo polno hladne vode. Glava ji je hotela počiti. Ni pa spregovorila nobene besede. To ji je zabičal tudi Wedam!

Še enkrat so ji podrobneje preiskali stanovanje. Na nekem listku je pisalo: »Preskrbeti specialne filme JZ 42«. Poročnik Lotgeb je takoj vedel za kaj gre. Ponovili so »kopanje«, pa je vsa popolnoma izčrpana izgovorila tudi tri usodne besede »konzul...snemanje...Wedam!« Ker je bila na koncu moči, so jo nekaj dni pustili na miru. Potem pa so je zopet privedli k poročniku Leitgebu. Padla je na stari gestapovski trik. Leitgeb ji je vrgel v obraz, da je zaradi ljubezni in seksa prodala Nemčijo. Izmučena Tomaševa se je spomnila svoje iskrene ljubezni do poročnika Wedama, pa je menda jezno odgovorila: »Jaz sem Slovenka in Jugoslovanska! Delala sem za svojo domovino, ne pa za tvoj zločinski nemški Reich«!

Šef celovškega gestapa je takoj o svojem uspehu obvestil polkovnika Lurkerja v Maribor in obenem zahteval, da zaprejo poročnika Wedama. Šef celjske izpostave SD hauptsturmfürer Gustav Fast je obiskal stotnika Zitzelsbergerja. Ta je bil vidno prestrašen. Poklical je poročnika Wedama, ki pa je drzno zavrnil gestapovske obtožbe, češ, da se poročnik Leitgeb želi maščevati Tomaševi, ker ga zavrnila kot ljubimca.

Klub vsemu stotnik Zitzelsberger ni mogel preprečiti aretacije poročnika Wedama, do katere je prišlo v začetku maja 1941. Celo poročnik Majer je dodal, da so vsi filmi v blagajni.

Med vožnjo v Maribor je Fast predlagal Wedamu, da dejanje prizna, pa ga bodo zatem uporabili za vdor v ljubljansko organizacijo Židov, ki so povezani z britansko obveščevalno službo. No, poročnik Wedam je trdil, da je nedolžen.

Polkovnik Lurker je ponorel, saj naj bi Tomaševa priznala, da poročnik Wedam sploh ni Nmec, temveč Slovenec! Wedam je zavrnil vsako povezavo z jugoslovansko obveščevalno službo. Ko mu je Lurker povedal, da je Tomaševa že obsojena na smrt, je poročnik Wedam nepričakovano predlagal razgovor na štiri oči, pa je od Lurkerja zahteval, da naj Tomaševi dajo potni list za potovanje v Švico, od koder bo poslala potrdilo konzula Jurišiča, da je srečno prispela, potem pa bo sam povedal, kako se je vtihotapil v Abwehr!

Polkovnik Lurker je seveda zavrnil takšen predlog. Wedama so takoj podvrgli vsem znanim gestapovskim metodam mučenja, vendar ni spregovoril. Odpeljali so ga v Berlin. Tudi Tomaševo. Nastal je strašen škandal. Himmler je menda zahteval, da se Abwehr takoj podredi njegovemu kompleksu Rsha, glavni varnostni centrali nemškega rajha..

V berlinskem gestapovskem zaporu naj bi se tedaj nahajal tudi polkovnik Vladimir Vauhnik, od katerega je Gestapo zahteval, da odkrije svoje zveze med Nemci, pa ga bodo izpustili. Himmler je hotel osebno videti jugoslovanske junake – Tomaševo in Wedama. Z

obema je celo govoril. Oba sta mu povedala, da sta hotela pomagati svoji domovini, Tomaševa bolj tiho in slabotno, Wedam pa se je celo boril za življenje Tomaševe, saj je menda Himmlerju povedal, da se samo vojaške osebe lahko kaznuje s smrtno kaznijo.

Wedam je Tomaševo videl samo na sojenju, ko jih je Kaltenbrunner oba obsodil na smrt s streljanjem.⁹ Tako so prvič na to kazen obsodili žensko (vedno so jih giljonitirali), a Kaltenbrunner je Wedamu še rekel, da so ju po Hitlerjevi zapovedi obsodili na streljanje, ne pa na obešanje, ker je pogumen. Wedam je koncu rekel, da bi samo rad dočakal dan, ko bodo tudi prisotni sodniki sedeli pred sodniki ljudstva in pravice.

Dne 23. maja 1941¹⁰ so Mario Tomasch in Emila Wedama ustrelili. Prijela sta se čvrsto za roke, Wedam brez poveze za oči, pa je Tomaševo hrabil: »Hitro bo to minilo ...«

Preverjanje podatkov – poskus gestapa, da zabriše sledove jugoslovanskega obveščevalnega vdora v celovški Abwehrstelle

Predstaviti bralcem tako pomembno osebo kot je bil Emil Wedam, najbolj uspešni tajni sodelavec ljubljanskega obveščevalnega centra VKJ v Ljubljani v obdobju 1940–1941, sta mi, seveda raziskovalna vnema in dolžnost do bralcev, narekovala, da določena dejstva tudi preverim.

To sem dokončno storil v prvi polovici leta 2010. Najprej sem našel na spletnem omrežju ime Emila Wedama kot eno od 1.546 nacističnih žrtev na slovenskem Koroškem v Avstriji,¹¹ vendar brez njegove sodelavke Marie Tomasch (Marije Tomaš).

Nato sem preverjanje razširil na več ustanov in sicer: prijavni urad v Celovcu, župnija v Payerbachu na Zg. Štajerskem, Spominsko obeležje nemškega upora v Berlinu in Arhiv dokumentacije avstrijskega upora na Dunaju.

Najprej sem dobil podatke o datumu in kraju rojstva Emila Wedama (17. 11. 1892, Reichenau), pa tudi podatek o njegovi sumljivi smrti maja 1943 v Berlinu. Kasneje sem dobil še dokument o Wedamovi smrti dne 22. 7. 1943 v Berlinu, Charlottenburg – Strafgefängnis Plötzensee, znanem gestapovskem zaporu.¹²

Najbolj pa me je presenetilo dejstvo, da je bil izbrisan iz vojaškega arhiva. Seveda sem najprej posumil na že znane gestapovske metode brisanja sledov, ko je šlo za uspehe nasprotne strani ali kakšne druge temne lise zločinskega ravnanja (mučenja in podobno). Žal, podrobnosti nisem uspel izvedeti, morda bo to uspelo bodočim raziskovalcem.

⁹ V tekstu obsodbe nacističnega ljudskega sodišča se seveda Kaltenbrunner ne omenja, navedena pa sta dva SS generala, ki sta bila podrejena Heinrichu Himmlerju, državnemu SS vodji.

¹⁰ Po nemškem sodnem dokumentu sta bila obtožena Emil Wedam in Maria Tomasch obsojena na smrt 14. maja 1943, kazen pa je bila izvršena 22. 7. 1943. Vir: karton o izvršitvi kazni št. 336/43 (fotokopija).

¹¹ www.kaernol.at

¹² Karteiblatt des Zuchthauses Plötzensee, Emil, Wedam, 22. 7. 1943, števil. 336/43 (fotokopija).

A		B		C		D		E		F		G		H		I		K		L		M		N		O		P		Q		R		S		T		U	
<div style="display: flex; justify-content: space-between;"> <div style="width: 30%;"> <p>Strafgefängnis Plötzensee</p> <p>Eingeliefert – Geführt am 15. 9. 1943 Ubr von: 2. 4. 43</p> <p>Vorkraften usw.:</p> <p>☒ Buchhaus, ☒ Gefängnis, ☒ Gast, ☒ Geldstrafe, ☒ Sicherungsverwahrung, ☒ Arbeitshaus, ☒ Unterbringung in Zell- und Pflegeanstalt, ☒ Unterbringung in Erntehelferanstalt</p> <p>Regelmäßig entlassen im Jahre:</p> <p>In: .....</p> </div> <div style="width: 40%;"> <p>(Rufname) Emil (Familienname) Wedama</p> <p>geb. am 17. 11. 92 in Reichenau bei Stadt Dünau Beruf: <i>Handwerker</i></p> <p>Defertinis: 12 Wohnung: <i>Klagenfurt</i></p> <p>Befehl polizeilich gemeldet: <i>Stadt Reichenau</i></p> <p>Ruf- und gegebenenfalls Geburtsname des Ehegatten: <i>Wedama</i></p> <p>Name und Wohnung der nächsten Angehörigen (Attern, Ehegatte usw.): <i>Wife: no. v.</i></p> <p>Verteidiger: Tagelöhner:</p> </div> <div style="width: 25%;"> <p>Gefangenenbuchnummer: 336/43</p> <p>Unterbringung: II</p> <p>Zahl der Kinder: 3</p> </div> </div>																																							
Vollstreckungs- behörde oder sonstige um Ausführung ersuchende Behörde	Straf- entschei- dung u. u.	Straftat - Vorwurf:	a) Art und soweit mög- lich Dauer d. m. Höchst- dauer bei un- bedingter Strafe, Wahrsch. der Sicherung u. Sicherung oder sonstiger Freiheitsentziehung b) Angeredenbe Unterbringungsort	Strafe oder Verwahrungszell		Neues Ende der Straf- oder Verwah- rungszell	Ausstrei- tag und Tageszeit	Grund des Ausst. u. s.																															
				Beginn Tag und Tageszeit	Ende Tag und Tageszeit																																		
Geschäftszeichen <i>2/43</i>	<i>12. 7. 43</i>	<i>Handwerker</i>	<i>Handwerker</i>	Uhr	Uhr	Uhr	Uhr	<i>12. 7. 43</i>	<i>Handwerker</i>																														
				Min.	Min.	Min.	Min.																																
				Uhr	Uhr	Uhr	Uhr																																
				Min.	Min.	Min.	Min.																																

Platz D. A 7 Karteiformat. 100 x 210 mm Mantelformat (hart) Verwaltungsamt Plötzensee

**Izvršitev kazni 22. 7. 1943, kaznilniški zapor Gestapa (Strafgefängnis) Plötzensee,
Berlin – karton Emila Wedama, 336/43**

Ko sem na kraju dobil v roke tudi kopije nacistične obsodbe in tako tudi uradno potrditev Wedamove usode, kakor tudi sploh prvo omenjanje njegove sodelavke in soobtoženke Marije Tomaš, sem seveda nadaljeval s t. i. terenskim preverjanjem.

Ker sem zvedel za točen kraj rojstva Emila Wedama – Reichenau št. 123 (An Der Rax, Neunkirchen, tudi N.D. oz. Niederdonau (Po letu 1938 oz. anšlusu Nemci niso dovolili omenjanje avstrijskih dežel), sem za družino gozdarja Emila Wedama st. zvedel še naslednje podatke:

- Emil Wedam st., gozdar oz. gozdni delavec, je s svojo soprogo Catherino Wulz dne 1. 2. 1890 iz Trbiža prišel v Reichenau št. 123.
- Njegov oče Philipp Wedam je bil poročen z Mario Laschanski, oba iz okolice Trbiža
- Oče od soproge – Johann Wulz je bil po poklicu mlinar, mati pa je Theresia Oitzinger.
- Družina Wedam je v Reichenau imela troje otrok – poleg Emila, še dve hčerki.
- Najstarejša je bila Elenora Theodora, rojena 8. 5. 1891, ki se je 5. 4. 1920 poročila s Josefom Pollakom iz Spittala ob Dravi, pa je tam tudi umrla 21. 2. 1976, v starosti 85 let.

Emil Wedam je 8. 2. 1940 prišel iz italijanskega Trbiža v Celovec na Koroškem in se nastanil najprej na naslovu Kanaltalersiedlung 30, pozneje, 28. 8. 1940 pa se je preselil v Opalgasse 4.¹⁴

Neznana je tudi usoda Wedamove družine po letu 1943 – soproge in treh otrok. Verjetno se nacisti niso znesli nad družino, saj je soproga Maria roj. Maraspin, Italijanka iz Lošinja, umrla 18. 10. 1979 na zadnjem naslovu v Opalgasse 4. Ime soproge je tudi napisano na kaznilniškem kartonu, vendar je skoraj nečitljivo. O usodi otrok in njihovih potomcev nisem poizvedoval. Na svojega očeta so vsekakor lahko ponosni.

Nacistično »ljudsko sodišče« 1943 v Berlinu – obtožnica, sodba in obrazložitev

Raziskovalcem se le redkokdaj nasmehne sreča.

Meni se je tokrat zares zgodilo, pa čeprav sem dobil v roke najbolj grozljivi dokument – smrtno obsodbo dveh vrhunskih tajnih sodelavcev. Zgodba je seveda tudi romantično obarvana, saj sta Marija Tomaš in Emil Wedam bila ljubimca, v usodnem trenutku pa sta tudi žrtvovala življenje na oltar nekoč obljubljenе domovine – Jugoslavije!

Obtožnica,¹⁵ ki obsega 11 strani in je bila označena kot tajna, je bila vložena 15. februarja 1943 s strani glavnega odvetnika nacističnega ljudskega sodišča. Iz nje zveemo naslednje:

- Emil Wedam, poročen, do takrat nekaznovan, je bil dvakrat aretiran – prvič, 16. aprila 1941 (izpuščen 13. maja 1941) in drugič 10. septembra 1941;
- Maria Tomasch, neporočena, do takrat dvakrat kaznovana, je bila aretirana 11. aprila 1941 in je bila v preiskovalnem postopku v Celovcu do 30. 1. 1942;
- Oba sta bil obtožena izdaje državne tajnosti;
- Wedamov oče, avstro-ogrski državni gozdar, je umrl 1937 v Trbižu;
- Emil Wedam je od 1911 do konca 1. svetovne vojne služil v avstro-ogrski vojni mornarici kot radiotelegrafist;
- Bil je italijanski državlján in je opravljal razne poklice;
- Govoril naj bi nekaj jugoslovanskih jezikov;
- Kot priče so nastopili: generalni konzul Sreten Stojaković (menda aretiran pred napadom na Jugoslavijo), višji carinski inšpektor Zitzslperger (šef Abwehrstelle Klagenfurt) in Paul Duscha, višji kriminalistni inšpektor (Gestapa).
- Obtožnico je spisal dr. Barnickel, prva stran pa je izgledala takole:

¹⁴ Vsekakor bi bilo vredno raziskati življenjsko pot Emila Wedama od 1918 do 1940, posebno še, kje se je naučil, poleg slovenščine, še drugih slovanskih jezikov, da je po preverki Gestapa bil sprejet za tolmača v celovškem uradu nemškega Abwehra. Predpostavljám, da je šlo za načrtovano akcijo majorja Slekovca, če je Wedama spoznal že leta 1939: V enem od zapisnikov podpolkovnik Slekovec navaja, da je v Sušaku leta 1939 vzpostavil stik z nekim Millerjem, pripadnikom bivše avstro-ogrské vojne mornarice ...

¹⁵ Anklageschrift des Obereichsanwalt beim VGH Berlin gegen Emil Franz Alois Wedam und Maria Tomasch, št. 2 J 462/ 41g., 11 strani, kopirano avgusta 2010.

Der Oberreichsanwalt
beim Volksgerichtshof

Berlin, den 15. Februar 1943.

2 J 462/ 41g.

27

Geheim

2. B. Gage

Haft!

Anklageschrift

- d.II Bl.68 1. Den Dolmetscher Emil Franz Alois W e d a m aus
Klagenfurt, geboren am 17. November 1892 in Reichenau
(Niederdonau), verheiratet,
- d.I Hülle Bl.1a unbestraft,
d.I Bl.19,21 am 16. April 1941 erstmals vorläufig festgenommen
und am 13. Mai 1941 wieder aus der Polizeihaft ent-
lassen, am 10. September, 1941 erneut vorläufig fest-
genommen,
- d.I Bl.76
- d.II Bl.149 2. die Schneiderin Maria T o m a š c h aus Klagenfurt,
geboren am 29. September 1889 in Kohldorf (Kärnten), ledig,
- d.I Hülle Bl.1a u. zweimal bestraft,
d.II Bl.79R am 11. April 1941 vorläufig festgenommen,
d.I Bl.72 beide auf Grund des Haftbefehls des Ermittlungs-
richters des Volksgerichtshofs beim Landgericht
in Klagenfurt vom 30. Januar 1942 (Er 13/42) seit
d.II Bl.141/R diesem Tage in der Haftanstalt in Klagenfurt in
d.II Bl.140,139 Untersuchungshaft und bisher ohne Verteidiger,

Klage ich an,

in Klagenfurt vom Herbst 1940 bis zum Frühjahr
1941

gemeinschaftlich und fortgesetzt es unternommen
zu haben, Staatsgeheimnisse zu verraten.

Verbrechen nach § 89 Abs.1, §§ 93, 93a, 47
StGB.

Die Angeschuldigten haben in den Jahren 1940 bis
1941 eine größere Zahl von Mitteilungen über geheimhaltungs-
bedürftige

Tajna obtožnica zoper Wedama in Tomašcjevo, št. 2 J 462/41g, 15. 2. 1943

Sodba z obrazložitvijo (prepis obtožnice) pa je izgledala takole:

12 J 462/41
6 L 42/43

Im Namen des Deutschen Volkes

In der Strafsache gegen

- 1.) den Dolmetscher Emil Franz Alois Wedam aus Klagenfurt, geboren am 17. November 1892 in Reichenau (Niederdonau),
- 2.) die Schneiderin Maria Tomasch aus Klagenfurt, geboren am 29. September 1889 in Kohldorf (Kärnten), beide zur Zeit in dieser Sache in gerichtlicher Untersuchungshaft,

wegen Landesverrats

hat der Volksgerichtshof, 6. Senat, auf Grund der Hauptverhandlung vom 14. Mai 1943, an welcher teilgenommen haben als Richter:

Volksgerichtsrat Dr. Zieger, Vorsitzender,
Kammergerichtsrat Granzow,
H-Brigadeführer Bauszus,
H-Gruppenführer Generalleutnant der Waffen-H Petri,
SA-Brigadeführer Hauer,
als Vertreter des Oberreichsanwalts:
Landgerichtsrat Dr. Hager,

für Recht erkannt:

Die Angeklagten Emil Wedam und Maria Tomasch haben in den Jahren 1940 und 1941 geheim zu haltende Tatsachen, die dem Angeklagten Wedam aus seiner Tätigkeit als Dolmetscher bei einer deutschen Dienststelle bekannt geworden waren, an andere verraten. Sie werden deswegen ein jeder zum Tode und zum dauernden Ehrverlust verurteilt.

Das für ihren Verrat erhaltene Entgelt von 1400 RM wird einbezogen.

Die Angeklagten haben die Kosten des Verfahrens zu tragen.

Von _____ Rechts _____

Gründe.

5039

Kopija obsodbe nacističnega ljudskega sodišča v Berlinu 14. 5. 1943, št. 12 J 462/41-6 L 42/43

Prevod:

**V imenu
nemškega naroda**

v kazenski zadevi proti

1. prevajalcu Emilu Franzu Aloisu *Wedamu* iz Celovca, rojenemu 17. novembra 1892 v Reichenau (Niederdonau),
2. šivilji Mariji Tomasch iz Celovca, rojeni 29. septembra 1889 v Kohldorfu (Voglje, Koroška)

v tem postopku oba trenutno v preiskovalnem zaporu, je

zaradi veleizdaje

šesti senat ljudskega sodišča, na osnovi glavne razprave dne 14. maja 1943, v kateri so sodelovali

svetnik ljudskega sodišča dr. Zieger, predsednik,
svetnik višjega sodišča Granzow,
SS-brigadni vodja Bauszus,
SS-divizijski vodja in generalporočnik enot SS Petri,
SA-brigadni vodja Hauer,
kot predstavnik vrhovnega tožilca rajha pa svetnik deželnega sodišča dr. Hager,

r a z s o d i l:

Obtožena Emil Wedam in Maria Tomasch sta v letih 1940 in 1941 drugim osebam izdajala tajna dejstva, ki jih je Wedam izvedel med prevajanjem na nemškem službenem mestu. Zaradi tega je vsak od njiju obsojen na smrt in na trajni odvzem državljskih pravic.

Za izdajo se izterja nadomestilo 1400 RM.

Stroške postopka nosita obtoženca.

Po zakonu.

Podpisi

Obrazložitev sodbe:

Emil Wedam je bil sin avstro-ogrskega gozdarja na južnem Tirolskem. Služil je avstro-ogrsko vojno mornarico od 1911 do 1918. Tudi sam je bil izučen za gozdarja, opravljal pa je tudi druge poklice. Po Saintgermainski mirovni pogodbi postal italijanski državljan in služboval na različnih delovnih mestih v Italiji. Februarja 1940 se je na osnovi sporazuma med Nemčijo in Italijo kot pripadnik nemške manjšine vrnil v nemški rajh in prejel nemško državljanstvo. Zaradi obvladanja več slovanskih jezikov je zlahka dobil zaposlitev.

Po preverki gestapa je bil sprejet za prevajalca Wehrmacharhiv/arhiv nemške armade v Celovcu – kamuflirani center nemške obveščevalne službe proti Jugoslaviji. Prevajal je poročila agentov iz Jugoslavije, v osebni stiku z njimi pa je deloval kot tolmač. Skrbel

je tudi za obdelavo in razvijanje oz. razmnoževanje in dostavo prispelih fotokopij. Jugoslaviji je sporočal podatke in dostavljal fotokopije dokumentov.

Soobtožena Marija Tomaš – oče Slovenec, mati Nemka, se je imela za Slovenko, dobro je obvladovala nemščino. Izučila se je za šiviljo. Z materjo in sestro so bili od njenega 18. leta (1907 do leta 1920) v Argentini. Na Dunaju so odprli kavarno, pozneje še hotel v Pörschachu – Poreče. Slednji je šel v stečaj in leta 1929 pogojno kaznovana z 2 meseci zapora. Potem se je preselila v Celovec, delala kot šivilja in opravljala razna priložnostna dela.

Poleti 1940 sta se obtoženca po naključju spoznala. Wedam se je kaj hitro spustil z njo v ljubezensko razmerje, čeprav je bil poročen in oče treh otrok. Jeseni se je nekega popoldneva pojavil v njenem stanovanju in ji sporočil, da je gestapo v gostilni Valentin vgradil prisluškovalno napravo. Želeli so ugotoviti, ali so tam sestajajoči se člani slovenskega kegljaškega kluba povezani z jugoslovanskim konzulatom – prisluškovanje naj bi se še tistega večerja odvijalo z Wedamovo udeležbo. Naročil ji je, naj stopi do Simona Piopiunika in ga prosi, da posvari člane kluba pred pogovori politične vsebine. To je tudi storila. Piopiunik je o tajnih načrtih Gestapa obvestil nekdanjega tajnika slovenske Kulturne zveze dr. Vinzenza Zwitterja. O nadaljnjem prisluškovanju na klubskih večerih jih je opozorila spet čez nekaj tednov in tako nadzor ni obrodil sadov.

Pozne jeseni 1940 je nameravala obiskati sorodnike v Jugoslaviji, zato si je morala priskrbeti vstopno vizo. S tem namenom je obiskala Sretena Stojakovića, ki je bil tedaj generalni konzul v Celovcu. Wedam je to okoliščino na vsak način želel izkoristiti za vzpostavitev stika s Stojakovičem. Tomaševi je naročil, naj Stojakoviću ponudi podatke o jugoslovanskih zadevah, predvsem imena v Jugoslaviji delujočih nemških agentov. Za to uslugo naj bi Wedam preko Tomaševe zahteval plačilo 100.000 dolarjev (?) Stojaković je privolil, glede zahtevanega plačila pa se ni strinjal. Sedemkrat je prenesla Stojakoviću podatke od Wedama, napisane na pisalni stroj ali na roko v cirilici, enostavne podatke pa ustno. Štirikrat je prejela plačilo v skupni vrednosti 1400 RM, ki sta si jih z Wedamom razdelila.

Na generalnem konzulatu v Gradcu je uslužbenka Maria Fudurić – »Hansi« delala za Nemce. Wehrmachtarchivu je predajala prepise zaupnih telegramov med konzulatom in zunanjim ministrstvom. Predajo je opravljajal Meleritsch – »Oskar«. Po prijavi Stojakovića so Fudurićevo odpustili. Wedam je izdal tudi novo pridobljenega agenta/posrednika uslužbenca konzulata Toplaka - »Günterja« v Gradcu.

Izdal je tudi nekdanjega jugoslovanskega topniškega častnika Robnika – »Schwarza«, ki je za nemško obveščevalno službo v Jugoslaviji pogosto opravljala izvidniške naloge. Tako je jugoslovanska vlada postala pozorna na radijska sporočila z Robnikom. Wedam je prek Tomaševe sporočil Stojakoviću, da jugoslovanski orožniški podčastnik Lasić, ki ga je Wedam predhodno izučil za radijskega prisluškovalca, dela za Nos. Decembra 1940 so Lasića aretirali, vendar mu je uspelo zbežati. Wedam je izdal tudi podjetnika Westna - »Tausend« iz Celja in njegovega uslužbenca Godlerja, ki sta delala kot nemška agenta ter nekega jugoslovanskega orožnika, ki je pomagal nemškim agentom pri prehodu čez mejo. Wedam je tudi izdal načrt po katerem bi agent Winarnik – »Bergman« oz. »Samo Slamai« s ponarejenim potnim listom na ime Samo Slamai potoval v Jugoslavijo in Grčijo. Jugoslovanske oblasti so prek radijskih zvez o nameravanem vstopu v državo obvestile

svoje orožniške postaje. Ta pogovor pa so ujeli tudi na nemški strani in Winarnika pravočasno oskrbeli z drugim potnim listom in tako nemoteno izvedli načrt. Nazadnje je Wedam izdal tudi agenta Baumanna.

Po direktivi jug zunanjega ministrstva je Stojaković moral izvedeti, kdo se skriva za psevdonomom »Dr. Weber«. Po posredovanju vprašanja Tomaševe se je izkazalo, da gre za Wedamovega nadrejenega, višjega carinskega inšpektorja Andreasa Zitzelspergerja – šefa celovške Abwehrstelle.

Wedam je tudi povedal, da dr. Ante Pavelič, tedanji hrvaški (ustaški) voditelj, živi kot politični begunec v Italiji in naj bi se nahajal v nekem italijanskem zdravilišču.

Wedam je generalnemu konzulu Stojakoviću posredoval nevidno črnilo, ki so ga uporabljali v Nos, in ga podučil o uporabi. Podučil ga je, kako za stike z nemškimi agenti obojestransko uporabljajo jugoslovanske tube z zobno pasto.

Wedam je tudi opozoril na punkte za pošto v Celovcu in Innsbrucku, kamor so nemški agenti pošiljali svoja poročila. Izdal je, da naj bi Lasič in Godler v bližini Celja poskrbela za tajnega kurirja in postavitev postaje za golobe pismonoše.

Sporočil je tudi, da je Nos uspelo »odpreti«¹ tajno šifro jugoslovanskega orožništva. Ker mu niso verjeli, je med nočno službo iz sefa ukradel eno kopijo in jo prek Tomaševe posredoval Stojakoviću. Stojakoviću je predal tudi filmski svitek s posnetki jugoslovanskih tajnih aktov. Prek vojaške obveščevalne službe so ga v Ljubljani razvili, film pa prek Tomaševe vrnili Wedamu.

Na Wedamovo željo sta se januarja 1941 Wedam in Stojaković srečala v stanovanju Marije Tomaš. Wedam je vprašal Stojakovića, ali je zadovoljen s posredovanimi podatki in Stojaković je potrdil. Stojaković je zatem vprašal Wedama, ali mu je pripravljen posredovati tudi vojaške podatke, na jugoslovanskem zunanjem ministrstvu je zanj že zaprosil za večjo vsoto. Wedam mu je povedal, da vojaških podatkov ne more priskrbeti.

Wedam je prek Tomaševe Stojakoviću naročil strup za odstranitev Zitzelspergerja. Stojaković je zavrnil to pobudo, rekoč, da mora Zitzelsperger ostati živ, če želita Wedam in Marija Tomaševa še naprej sodelovati z njim.

Sodelovanje Stojakovića z obema se je končalo konec februarja 1941, ker je Marija Tomaš 6. marca 1941 odpotovala v Celje.

Izjave prič in Marije Tomaš ter Wedamovo pisno priznanje z dne 14. septembra 1941 potrjujejo resničnost navedenega. Po prvem zaslišanju na gestapu je Wedam izjavil, da so njegove izdaje tako obsežne, da je čisto mogoče kaj pozabil omeniti Zato mu je inšpektor Paul Duscha (znani gestapovec z Jesenic in Ljubljane, opomba avtorja) predlagal, naj vse v miru še enkrat premisli in potem napiše, kar se ravno ne sklada z gestapovskimi metodami!

Naknadno sem iz Berlina dobil še zelo zanimive dokumente iz nemškega državnega arhiva, s pripombo, da jih lahko objavim pod oznako »Bundesarchiv R 3001 147287«. ¹⁶
Gre za naslednje dokumente:

- Dne 16. 2. 1942 je dr. Hiebaum, preiskovalni sodnik iz Celovca, poslal Višjemu ljudskemu sodišču v Berlin pod oznako H1 2/42 obtožni predlog zaradi izdaje državne tajnosti proti Emilu Wedami, Mariji Tomaš in Sretenu Stojakoviću, v katerem je opisal kako sta Wedam in Tomaševa za 1.400 nemških mark izdala Jugoslaviji tajne obveščevalne podatke, ki jih je dalje posredoval celovški generalni konzul Sreten Stojaković, rojen 14. 11. 1897 v Semlinu, Srbija. Zanimiva je pripomba, da je Wedam prvotna priznanja preklical, ker so ga menda gestapovci mučili, medtem ko je Tomaševa povedala, da jo je zavedel Wedam (tako sta se verjetno dogovorila). Velja si zapomniti podatek, da je gestapo aretiral Wedama (drugič) 10. 9. 1941 in da je bil šele od 31. 1. 1942 v sodnem preiskovalnem postopku.

- Dne 22. 7. 1942 je Višje ljudsko sodišče v Berlinu posredovalo pravosodnemu ministru mnenje Abwehra – III, da se aretirani konzul Sreten Stojaković izvzame iz predmetnega sodnega postopka. Objavljam kopijo dopisa – mnenje nemškega Abwehra, oddelek III (delovanje v tujini). V obrazložitvi je rečeno, da konzul Stojaković ni posredoval nobenih tajnih vojaških podatkov, saj mu je Wedam izrecno povedal, da do podatkov o nemškem Wehrmachtu nima dostopa (v Celovcu je bilo poveljstvo 188. pehotne divizije). O najvažnejšem podatku – napadu na Jugoslavijo nista priznala niti Wedam niti Stojaković. Ali je bil konzul Stojaković sodelavec nemškega Abwehra, ki ga je tako zaščitil pred gestapom, je mogoče samo domnevati. O njegovi usodi v nemškem zaporu po letu 1943., nisem mogel pridobiti nobenega podatka. Zdi se mi pa verjetno, seveda, če ni šlo za kakšno gestapovsko spletko (zanikanje neuspeha in podobno), da je dejansko celovška obveščevalna trojka – Wedam, Tomaševa in Stojaković, bila nadvse uspešna, saj so v Beograd prvi sporočili podatek o nemškem napadu aprila 1941!

- Dne 19. 6. 1943 je Parrisius, preiskovalni sodnik Višjega ljudskega sodišča v Berlinu pod oznako tajno št. » J 462/43, po izrečeni smrtni obsodbi nad Wedamom in Tomaševo, poslal pravosodnemu ministrstvu na treh straneh podrobno poročilo. Za nas so zanimivi samo novi podatki, da se je Wedam poročil v Trbižu 1920, da je imel dve hčerki in sina, ki je bil v tistem času pripadnik nemške vojne mornarice, da ni bil član Nsdap, da je imel brata in da je bila Marija Tomaš zaprta v berlinski ženski kaznilnici na Barnimstrasse 10.

- Dne 13. 7. 1943 je pravosodni minister dr. Tieraz zavrnil prošnji za pomilostitev Wedama in Tomaševe. Iz skope utemeljitve zvemo, da sta za Wedama posredovala tudi soproga in njegov brat (?), češ, da zaradi sramote, ki bi se zgrnila nad družino, prosita za spremembo smrtni obsodbe v zaporno kazen za določen čas, ko pa bi se Wedam še izkazal na fronti, bi imel tudi možnost pogojne kazni.

---

¹⁶ Dne 6. 9. 2010 mi je nove dokumente prek dunajskega posrednika samoiniciativno poslal gospod A. Herbst, direktor Gedenkstätte Deutscher Widerstand iz Berlina. Gre za zanimive dokumente iz predkazenskega postopka proti Wedamu in Tomaševi še v Celovcu, kakor tudi po smrtni obsodbi oz. zavrnitvi njune prošnje za pomilostitev. Ker je bil v tej zadevi priča tudi aretirani jugoslovanski konzul iz Celovca Sreten Stojaković, objavljam mnenja nemškega Abwehra, po katerem Stojaković ni kriv za vohunstvo, saj menda ni posredoval nobenega zaupnega podatka o nemškem Wehrmachtu. To seveda lahko tudi pomeni, da je Abwehr pred Gestapom zaščitil svojega tajnega sodelavca. Ali se motim?

Tomaševa je zaprosila za spremembo smrtne kazni v zaporno kazen z utemeljitvijo, da jo je h kaznivemu dejanju zapeljal Wedam.

Kot že rečeno, so pristojni organi v Celovcu in Berlinu soglasno predlagali, da se prošnja za pomilostitev obeh obsojenih zavrne.

712

Oberkommando der Wehrmacht
 Amt Ausl/Abw
 Abt Abw III Nr. 682/3.41g III (G2)

Berlin W 35, den 17. August 1942.
 Telephon 72-76
 Fernsprecher: Ostseite 21 31 91
 Westseite 21 80 91

(Bitte in der Antwort bestehendes Geheißzeichen,
 das Datum und kurzen Inhalt angeben)

Empfangsbescheinigung jüdisch
 A.-B.-2-01-Abw 1942

Geheim

Reichsjustizministerium
 20. AUG 1942
 Abt. IV Est. 9/10
 22. Aug 1942

An das
 Reichsjustizministerium
 z.Hd. Herrn Ministerialdirigents Dr. Willers
 - o.V.i.A. -
 Berlin W. 8

Zu dort: IV g 10a 2465/42g

Gutachten
 in der Strafsache gegen Emil Wedam u.A.

Gegen die beabsichtigte Niederschlagung des Verfahrens gegen den beschuldigten ehemaligen jugoslawischen Generalkonsuls Sreten Stojaković bestehen vom Abwehrstandpunkt aus keine Bedenken.

Der Chef des Oberkommandos der Wehrmacht
 Im Auftrage:
v. Münch

Anlage:
 1 Schriftstück

*3. Inst. (G. G.)
 20. 8. 42*

IV g 10a 2465/42g

Kopie aus dem Bundesarchiv

Mnenje Abwehra – III o nekrivdi konzula Stojakovića

Utemeljitev pravosodnega ministra se je glasila: Wedam je zlorabil svoj položaj in brezvestno ter zaradi gnusnega pohlepa po denarju izdal državo. S tem je tudi kršil svojo dolžnost zvestobe nemškemu rajhu.

Za Tomaševo je bila utemeljitev nenavadna, češ, da je bila kot ženska (ljubica) zelo aktivna, pa se že zaradi tega, pa tudi zrele starosti, ne more prepričljivo izgovarjati, da jo je Wedam zapeljal! Tako naj bi tudi ona izdala nemško domovino zaradi denarja.

Tako! Bralci naj presodijo realnost ene in druge inačice.

Če je verjeti nemškim (gestapovskim) dokumentom (obrazložitvi sodbe, tudi bolj podrobni obtožnici in ostalim), potem je gotovo samo to, da sta Wedam in Tomaševa priznala, prostovoljno ali pa po mučenju, samo nebistvene in celo smešne stvari (golobja pošta), medtem ko bistvenega podatka, da je poročnik Wedam imel dvojnik ključa od šefove železne blagajne in je lahko prebiral najbolj zaupne dokumente, tudi tistega o napadu na Jugoslavijo aprila 1941, gestapovci niso zvedeli niti odkrili. Manj je verjetno, da so gestapovci prikrili celotno zadevo.

Zato si poročnik Emil Wedam zares zasluži avreolo slovenskega vojaškega supervohuna. Poklon velja tudi njegovi sodelavki Mariji Tomaš, saj sta v boju proti nemškemu nacionalizmu na oltar obljubljenе domovine Slovenije položila ne samo svojo ljubezen, temveč tudi žrtvovala svoji življenji.